

Medininkų pilis
Ruins of Medininkai Castle

Raudonės pilis
Raudonė Castle

Panemunės pilis
Panemunė Castle

The 16th century also saw the spread of private castles—fortified estates—built for the purpose of representation. Specimens of this kind survive in Baltadvaris (Molėtai District) and Siesikai (Ukmergė District).

Similar representational estates, reminiscent of castles, continued to be built in the 17th century. Many of them had a closed bailey, were fortified only by defensive towers, and were surrounded by impressive landscapes and parks. The slightly altered surviving castles by the estuary of the Nemunas were erected by feudal lords who had amassed huge wealth from the timber trade. Rising on the picturesque banks of the Nemunas, the castles—in particular the shapes of the corner towers—contrastingly merge with the landscape. Such Renaissance-style buildings often contained quite a few unsophisticated, yet highly ornate, imitations of defensive structures. Examples of representational castles—or more precisely, fortified estates—can be seen in Panemunė, Raudonė, and Raudondvaris.

Written by Daina Stankevičiūtė
Photos Sigitas Gaudėža

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

LIETUVOS PILYS LITHUANIAN CASTLES

Kauno pilis
Kaunas Castle

LIETUVOS PILYS

Gynybiniai įtvirtinimai – vieni įspūdingiausių Lietuvos kultūros paveldo paminklų. Piliakalniai ir piliavietės, mūrinės pilys ir miestų gynybinės sienos atspindi mūsų krašto istoriją, protėvių pastangas apginti valstybės ir tautos interesus.

Medinės pilys. Medinės pilys buvo Lietuvos kunigaikščių rezidencijos ir pagrindiniai gynybiniai įtvirtinimai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Kryžiuočių ordino agresijai viduramžių Lietuva priešinosi medinėse pilyse, jose gynėsi ir apgynė savo nepriklausomybę. Iš kovų su kryžiuočiais aprašymo aiškėja, kad bent jau prie Nemuno ir Jūros upių stovėjusios pilys nebuvo atskiri gynybiniai vienetai, jos sudarė vientisą lietuvių gynybinę liniją. Kryžiuočiams XIII a. pabaigoje ėmus pulti Lietuvą, nuo Nemuno žemupio Kauno link buvo pastatyta keliasdešimt medinių pilių, kartais stovėjusių tik 10 km atstumu viena nuo kitos, kurios sudarė ištisą sistemą. Susidarė tarsi dvi pilių juostos. Pirmoji buvo prie Nemuno: Bisenės, Pieštuvės, Paštuvos, Kauno, Alytaus, Gardino pilys, antroji ėjo nuo Livonijos ordino pusės: Dubysos, Šiaulių, Upytės, Užpalių, Utenos, Tauragnų, Linkmenos ir kitos pilys. XIV a. pabaigoje išsiskyrė Žemaitijos pilių juosta (Gegužės, Gedimino pilys, Medvėgalis, Žiesdytė ir kt.) ir Vilniaus bei Trakų prieigas saugojusios pilys (Kernavė, Aukštadvaris, Nemenčinė, Maišiagala, Bražuolė, Eišiškės ir kt.). Medinių pilių Lietuvoje būta iki XIV a. pabaigos–XV a. pradžios, dauguma jų buvo apleistos ir baigiantis kovoms su kryžiuočiais nunyko.

Mūrinės pilys. Nuo XIV a. Lietuvoje plito aptvarinės mūrinės pilys. Jų buvo keturkampio ir daugiakampio plano. Keturkampės pilys daugiausia statytos žemose pelkėtose lygumose, lėkštosiose upių santakose, jas supo pylimai ir perkasai. Svarbiausias tokių pilių elementas – kvadratinė aikštė, apverta 9–15 m aukščio gynybine siena. Iš pradžių šios pilys buvo bebokštės, vėliau imta statyti po du, tris ir daugiau bokštų. Be to, patys pilių bokštai buvo keturkampiai. Didysis gyvenamasis 4–5 aukštų bokštas būdavo pilies kampe, jis tapdavo stebėjimo ir atsparos punktu, kuriame būdavo ginamasi priešui įsiveržus į pilies vidų. Seniausia keturkampe aptvarine pilimi laikoma Kauno pirmoji pilis, kuri 1362 m. po tris savaites trukusios kryžiuočių apgulties buvo sugriauta. Kauno pilis nuo kitų vėliau statytų aptvarinių keturkampių pilių skyrėsi dvigubomis sienomis, du tris kartus mažesniu kiemu, archajiškesne mūrijimo technika. Didžiausia iš keturkampių aptvarinių pilių ir geriausiai pritaikyta flanginei gynybai – XIV a. pradžioje pastatyta Medininkų pilis. Čia buvo keturi bokštai: didysis ir trys mažesni. Visose keturiose pilies sienose buvo vartai, kuriuos gynė aptvaro viduje pastatyti du mažesni bokštai. Pilies architektūroje vyravo funkciniai elementai – masyvios sienos ir keturkampiai bokštai. Jų formos kuklios, nesudėtingos, be ryškesnių stiliaus akcentų. Tik smailiaarkius vartus ir bokšto langus galima laikyti Lietuvos gotikos architektūros pradmenimis. XIV a. pirmojoje pusėje dauguma Lietuvos mūrinių pilių buvo statoma lygumose; aukštumose ir toliau statytos medinės pilys. Didžiausią reikšmę aptvarinės pilys turėjo iki buvo pradėta naudoti ugnimi šaunančius ginklus. Vėliau, XIV a. pabaigoje, dauguma aptvarinių pilių buvo pertvarkytos, jos įgijo naujų – gotikos – bruožų.

XIV a. antrojoje pusėje ar XV a. pradžioje vietoje kai kurių medinių pilių buvo pastatytos naujos mūrinės pilys (Vilniaus, Gardino). Aptvarinės pilys pastatytos ten, kur teritoriją ribojo sudėtingas reljefas arba vandenys (kalvose, pusiasaliuose, salose), jos buvo daugiakampio netaisyklingo plano. Vienas svarbiausių Lietuvoje buvo Vilniaus pilių kompleksas. Jo fortifikacijai skirta ypač daug dėmesio. Aukštutinė pilis, vadinama Gedimino pilimi, dunksojo piliakalnyje, primenančiame įstrižai nupjautą kūgį. Ji sunyko XVII a. Žemutinė pilis per kryžiuočių puolimus XIV a. pabaigoje buvo gerokai apgriauta, vėl atstatyta. Didelė Vilniaus pilies – krašto gynybos ir valdymo centro – teritorija buvo intensyviai užstatyta. Kitaip negu daugelyje pilių, čia gyvenimas virė ne tik karo, bet ir taikos metu. Kitokia Trakų pilies statybos raida. Iš buvusios nedidelės pusiasalio pilaitės gotikos laikotarpiu buvo suformuota visiškai naujo plano ir tūrio pilis. Dėl išskirtinės padėties (svarbus prekybos kelių

mazgas) pusiasalio teritorijos dalyje galėjo jau XIII a. stovėti medinė pilis. Galimas daiktas, kurį laiką stovėjo mišrios konstrukcijos pilis, todėl statant medinę pilį susiformavusio plano schema vėliau iš esmės nepakito. Nujos politinės XV a. vidurio sąlygos nebuvo palankios piliai plėsti ar rekonstruoti, ji palengva buvo apleista ir 1655 m. sugriauta. Trakų salos pilis statyta XIV a.–XV a. pradžioje. Salos pilies rūmai buvo statomi gana ilgai. Statant keitėsi konstrukcijos, technika ir medžiagos. Iš esmės tai yra gotikinis gynybinis reprezentacinis statinys, kurio išorės architektūrai būdinga paprastumas, kiemo fasadams ir interjerui – puošnumas. Salos pilyje atsispindi pažangiausios XV a. fortifikacijos idėjos. Prie šio tipo pilių dar būtų galima priskirti XV a. pradžioje pradėtą, bet po laimėto Žalgirio mūšio kaip nebereikalingą krašto gynybai nebaigtą statyti Liškiavos pilį.

XVI–XVII a. pily. Senosios Lietuvos gynybinės pily XVI–XVII a. nebeatitiko to meto karybos reikalavimų. Tvirtovių puolimui ėmus plačiai naudoti artileriją paaiškėjo, kad vien mūro sienos negali apsaugoti tvirtovės. Patirtis parodė, kad ginti nuo patrankų sviedinių net ir labai storas mūro sienas darosi vis sunkiau, sugriautas sienas atstatyti sudėtinga, tam reikia daug laiko, o pataisyti apgriautą bastioninės pilies žemės pylimą galima daug greičiau ir paprasčiau. Taigi Lietuvoje XVI a. antrojoje pusėje pradėta statyti bastionines pilies; būdavo atliekami tikslūs trigonometriniai skaičiavimai ir taikomos specialiai sukurtos taisyklės. Dalis šių pilių kartu buvo ir didikų rezidencijos. Geriausiai Lietuvoje bastionines pilies reprezentuoja Biržų pilis. Ji turėjo būti viena didžiausių bastioninio tipo pilių ne tik Lietuvoje, bet ir Šiaurės rytų Europoje. Ją statant buvo atlikti didžiuliai teritorijos parengimo ir pertvarkymo darbai, įrengti žemės įtvirtinimai. Ši pilis pastatyta 1586–1589 m. Kristupo Radvilos Perkūno iniciatyva italų bastioninių pilių pavyzdžiu. Klaipėdos pilis, perstatyta XVI a. antrojoje pusėje, – pirmoji bastioninė pilis rytinėse Baltijos šalyse. Nors Klaipėda tuo metu priklausė Prūsijai, Lietuvai, gresiant Švedijos feodalų agresijai, labai rūpėjo šios pilies tvirtumas ir gynybinės sistemos patikimumas. 1529–1559 m. pilis buvo rekonstruota. 1598 m. Klaipėdos plane ji jau parodyta kaip bastioninė. Pilis buvo rekonstruota taikant naująją techniką. Ją supo platus perkasas, per kurį į pietvakarių kampe buvusius vartus vedė medi-

nis tiltas. Pilies išorines sienas supo žemės pylimas. Bastionuose buvo įrengta po tris frontalias ir dvi flangines šaudymo angas, o pačiose sienose tarp bastionų – po penkias apvalias angas patrankoms. Kvadratinio kiemo viduryje stovėjo pastatas su penkiais apskritais bokštais kampuose. To meto Klaipėdos pilies architektūrai būdinga gotikos ir renesanso formų sintezė.

XVI a. taip pat plito reprezentacinės privačios pily – įtvirtintos dvarvietės. Jos yra išlikusios Baltadvaryje (Molėtų r.), Siesikuose (Ukmergės r.).

Panašūs reprezentaciniai dvarai, primenantys pilis, statyti ir XVII a. Dažnai jos buvo susietos su įspūdingu landšaftu, parkais, sustiprintos tik gynybiniais bokštais, turėjo uždarus kiemus. Nemuno žemupyje tebestovinčias (kiek perstatytas) pilis statėsi iš miško prekybos pralobę feodalai. Iškilusios ant gražių Nemuno krantų, jos raiškiai susilieja su kraštovaizdžiu, ypač kampinių bokštų tūriai. Tokiuose renesansinio stiliaus pastatuose buvo specialiai įrengiama gana daug nesudėtingų, bet labai išvaizdžių gynybinių įrenginių imitacijų. Tokių reprezentacinių pilių, arba tiksliau – įtvirtintų dvarviečių, yra išlikę Panemunėje, Raudonėje, Raudondvaryje.

Teksto autorė Daina Stankevičiūtė
Fotografą Sigitas Gaudėža

Biržų pilis
Biržai Castle

LITHUANIAN CASTLES

Defensive fortifications rank as some of the most impressive monuments of Lithuanian cultural heritage. Mounds and castle sites, masonry castles, and defensive town walls reflect the history of our country and the efforts of our ancestors to protect the interests of the nation and the state.

Wooden castles. In the Grand Duchy of Lithuania, wooden castles served as residences for the nobility and as the main type of defensive fortifications. It was in wooden castles that Lithuanians withstood the aggression of the Teutonic Order in medieval times, and it was there that Lithuanians fought for and secured the country's independence. As revealed by the descriptions of battles against the Teutonic Order, the castles that stood by the Nemunas and Jūra rivers were not isolated defensive units, but formed an entire Lithuanian defensive chain. When the Teutonic knights started to invade Lithuania at the end of the 13th century, dozens of wooden castles sprang up along the Nemunas River—from its estuary up to the town of Kaunas—sometimes spaced at a distance of 10 kilometres from one another, thus making a complete system. Two lines of castles emerged: one along the Nemunas, including the castles of Bisenė, Pieštuvė, Paštuva, Kaunas, Alytus, and Gardinas, and the other stretching from the side of the Livonian Order, including the castles of Dubysa, Šiauliai, Upytė, Užpaliai, Utena, Tauragnai, and Linkmena. By the end of the 14th century, a defensive line of Samogitian castles (Gegužė, Gediminas, Medvėgalis, and Žiesdytė) had been developed, and another cluster of castles (Kernavė, Aukštadvaris, Nemenčinė, Maišiagala, Bražuolė, Eišiškės, etc.), had been built to guard the access to Vilnius and Trakai. At the end of the 14th century and the beginning of the 15th century, wooden castles could still be found, but as struggles against the Teutonic warriors gradually subsided, most of the wooden castles were abandoned and fell into decay.

Masonry castles. Beginning in the 14th century, enclosed masonry castles were the most prevalent in Lithuania. They had either four or more sides, were mostly built on low boggy plains or flat confluences of rivers, and were surrounded by ramparts and moats. The key element of such castles was a quadrate square, enclosed by a 9–15-meter-high defensive wall. Initially built without towers, these castles were later enhanced with two, three, or more square towers. A great tower of four to five storeys (called a *keep*) was located in a corner of the square and contained residential quarters. At the same time, it was used as an observation post and the main stronghold if the enemy succeeded in breaking through the defensive wall. The earliest enclosed square castle was the First Castle of Kaunas, which, after a three-week siege by the Crusaders in 1362, was eventually destroyed. The First Castle of Kaunas was different from later enclosed square castles in that it had a double wall, a two- to three-times smaller bailey, and a more archaic masonry technique. Among the enclosed square castles, the biggest and the most suitable for flank defence was Medininkai Castle, built at the start of the 14th century. It had four towers: a keep and three smaller ones. In each of the four castle walls was a gate defended by two smaller towers built inside the enclosure. The architecture of the castle was dominated by functional elements: massive walls and square towers. Their forms were artless, quite simple, and devoid of any distinct style. Only the pointed arches of the gates and the lancet windows of the keep can be considered rudiments of Gothic architecture in Lithuania. In the first half of the 14th century, most masonry castles in Lithuania were built on plains, and wooden castles continued to be erected on hills. The enclosed castles played a major role in the period before guns using gunpowder started to be used. Later, at the close of the 14th century, most of the enclosed castles were restructured and acquired new—Gothic—features.

In the second half of the 14th century and the beginning of the 15th century, new masonry castles (Vilnius and Gardinas castles) were built instead of the earlier wooden ones. Enclosed castles were built

on sites bordered by rugged relief or surrounded by water (on hills, promontories and islands) and had an irregular polygonal plan. One of the most important among them was the complex of Vilnius Castles, which featured particularly strong fortifications. The Upper Castle, also known as Gediminas Castle, was erected on a mound having the shape of a diagonally cut cone. In the 17th century, it fell into decay. At the end of the 14th century, the Lower Castle was badly damaged during the raids of the Crusaders. It was later rebuilt. The large territory of Vilnius Castle—the centre of the country's governance and defence—was densely built up. Unlike in many other castles, intensive activities were taking place here not only during periods of war, but also in times of peace. The construction of Trakai Castle had a different history. In the Gothic period, a smallish peninsular castle gradually evolved into a structure of an entirely different volume and plan. Given the exceptional location (it was a lively intersection of trade routes), a wooden castle might well have stood on the promontory as early as the 13th century. It is likely that for some time the castle was of a mixed construction, and the original plan of the wooden castle had hardly changed. The new political circumstances in the middle of the 15th century were not conducive for the castle to be further expanded or reconstructed; it slowly fell into disuse and eventually, in 1655, was knocked down. The construction of the Trakai Insular Castle took place from the 14th century up to the beginning of the 15th century. Since the building process lasted a fairly long time, the structures, techniques and materials used changed along the way. In essence, it is a Gothic building, combining the functions of defence and representation. Its exterior architecture is austere and plain, whereas the inner facades of baileys and the interior are enhanced by decorative elements. The Insular Castle embodies the most advanced ideas of the 15th century fortifications. Liškiava Castle can also be considered this type of castle; its construction started at the beginning of the 15th century, but following the victory at the Battle of Grunwald, it was left unfinished, no longer necessary for the country's defence.

Castles of the 16–17th centuries. In the 16–17th centuries, the old Lithuanian defensive castles fell short of the military standards of the day. With the increased use of artillery attacks, it soon became apparent that masonry walls could not protect fortresses. As experience showed, it was getting harder and harder to defend brick-and-stone walls from cannon balls, no matter how thick the walls were. To reconstruct the destroyed walls was a complicated and time consuming job; it was much faster and easier to repair the damaged earth rampart of a bastion castle. Therefore, in the second half of the 16th century, bastion castles started to be built in Lithuania. Exact trigonometric calculations were made and specially designed rules were applied in the process. A number of these castles also served as residences for their noble lords. The best example of a bastion castle in Lithuania is Biržai Castle. It must have been one of the biggest castles of this type not only in Lithuania, but also in north-eastern Europe. Prior to its construction, extensive preparation and reshaping of the terrain, including entrenchments and other earthwork, were carried out. Built in 1586–1589 at the initiative of Kristupas Radvila Perkūnas, the castle emulated the model of Italian bastion castles. Klaipėda Castle, reconstructed in the second half of the 16th century, was the first bastion castle in the eastern Baltic states. In the face of the invasion from Swedish feudal lords, Lithuania was very much concerned about the defensive capacity and reliability of this castle, even though Klaipėda belonged to Prussia at that time. The castle was reconstructed in 1529–1559, and on a map of Klaipėda from 1598, it was already shown as a bastion castle. During its reconstruction, the latest inventions of fortification architecture were implemented: the castle was surrounded by a wide moat with a wooden bridge leading to the gate in the south-western corner. The outer walls of the castle were circled by earthen ramparts. Each bastion had three frontal and two flank loopholes, and the walls between the bastions contained five round openings for cannons. In the middle of the square bailey was a building with five round towers on the corners. The architecture of Klaipėda Castle at that time displayed a fusion of Gothic and Renaissance forms.